

EERSTDEEL

Met dit Nederlandse woord (ont-)vangen we in de Vertaalbijbel het Hebreeuwse woord

ראש / RAóSh

dat meestal met 'hoofd' wordt vertaald.

overzicht

* *introdunctie*

* *het bereik van het Hebreeuwse woord*

* *het bereik van het Nederlandse woord*

* *de verantwoording van onze vertaling*

* *de gevolgen voor het taalgebruik*

* *de gevolgen voor de geloofstaal en de theologie*

introdunctie

Wie de woordenboeken bij het Hebreeuwse woord opent, vindt een betekenisveld, dat goeddeels overeenkomt met ons woord 'kop' of 'hoofd': van lichaamsdeel tot top, hoofdman, hoofdzaak, enz..¹

Ook vermelden zij dat dit woord in al die betekenissen in bijna alle semitische talen voorkomt. Daarbij moet wel worden aangetekend, dat het in die talen ook in de betekenis 'eerste', preciezer: 'eerst zichtbaar', voorkomt. In die betekenis komt ook het Hebreeuwse woord vaak voor. Hier dient zich al de moeilijkheid aan voor wie concordant en idiolect probeert te vertalen, n.l. of we in het Nederlands wel uitkomen met het woord 'hoofd'.² Die vraag doemt ook op wanneer we van de van dezelfde stam afgeleide woorden de betekenisvelden overzien. Als eerste en meest voorkomende woord moet dan het Hebreeuwse woord ראשית / RéAShieJT genoemd worden, dat in de meeste teksten het begin aanduidt van een in tijd begrensd gebeuren of zelfs het begin van de tijd zou kunnen aanduiden³. Daarnaast kan het betrekking hebben op 'het beste van' en dan ook als inbegrip van een geheel gebruikt worden. Het begrip 'hoofd' past in de weergave van dit Hebreeuwse woord zeker niet overal.

De betekenis van het tweede, veel voorkomende afgeleide woord ראשון /

-
- .1 Zie de kolommen vullende uiteenzetting van H.P.Müller in Theol. Handwörterbuch zum Alten Testament (THAT), S.702 e.v..
 - .2 Het Nederlandse woord 'kop' laten we hier onbesproken. Het is een veel instrumenteler woord dan 'hoofd'; het kan als werkwoord gebruikt worden: 'koppen' en 'kop maken'. Dat kan met 'hoofd' niet. 'Kop' betekent oorspronkelijk 'schaal' of 'kom'; denk aan ons woord 'een kop thee of koffie'. Het is een woord dat de vorm aanduidt.
 - .3 Maar hier moeten we bij de beschouwingen van HPMüller in THAT (en vele anderen onder wie GB en ook A.Schlier in Theol.Wörterbuch zum Neuen Testament (TWNT) bij κεφαλή / kephalè) erop wijzen, dat er in TaNaKh nog geen sprake is van een chronologisch tijdsbesef, zoals later vanzelfsprekend zal worden. Dat blijkt o.a. daaruit dat de Joodse vertalers het Hebreeuwse woord ראש / NgéT altijd met het Griekse καιρός / kairos hebben vertaald, het begrip chronos komt nauwelijks voor, net zo min als in het NT.

RieShöWN is 'eerdere'.

Tenslotte vermeldt GB twee afgeleide woorden die elk maar één keer voorkomen:

RieASháh (רֶאֶשֶׁה) = vorige tijd in Ez,36:11

en

RoASháh (רֹאשָׁה) = het bovenste in Zach.4:7.

Tenslotte blijkt uit het gebruik van deze Hebreeuwse woorden, dat het verband met het lichaam of met een andersoortig geheel waar een hoofd deel van uit maakt, in TaNaKh er vrijwel niet toe doet, dit in tegenstelling tot het Griekse kephalè en ons woord 'hoofd'. De vraag is of het Nederlandse (moderne) begrip 'hoofd' überhaupt wel de weergave van het Hebreeuwse woord kan zijn. Het woord 'hoofd' komt in allerlei vormen als aanduiding van dit lichaamsdeel voor in de hele indogermaanse taalfamilie tot in het Maleis toe. Dat duidt er op, dat dit lichaamsdeel en dit woord volledig met elkaar samenvallen. En dat is in de Semitische taalfamilie precies anders: daar is RoASh (רֶאֶשׁ) een *beschrijvend* woord voor alles 'wat het eerst verschijnt en voorop gaat'.

In ons dagelijks bestaan en ons vertrouwde heen en weer gepraat zijn we ons er niet van bewust hoe vaak het woord 'hoofd' te horen en te lezen is. Het aantal uitdrukkingen is ontelbaar, want behalve die welke b.v. het woordenboek van Van Dale opsomt (meer dan twee dichtgedrukte kolommen), maken we spontaan ook nog allerlei combinaties. We kunnen "ons hoofd in de schoot leggen" of "het hoofd laten hangen", maar we kunnen ook iets of iemand "het hoofd bieden". Deze zegswijzen vermeldt van Dale o.a., maar "hoofd verloren al verloren" noemt hij niet - misschien omdat die alleen in een beperkte regio of groep gangbaar is. Daarna vermeldt Van Dale een hele reeks samenstellingen die met 'hoofd' beginnen, van 'hoofdargument' tot 'hoofdzonde'. En dan zijn er nog al die samenstellingen waarin hoofd het slotwoord is: van 'bruggenhoofd' tot 'strottenhoofd'. Elke Nederlander weet wat in al die gevallen het begrip 'hoofd' inhoudt, het valt niet in één zin te omschrijven. Die omschrijving bevat in ieder geval een combinatie van de noties 'belangrijker dan', 'hogergeplaatst dan' en 'gewichtiger dan'.

In de loop der eeuwen is de enorme functie van het hoofd als locatie van de hersenen steeds beter wetenschappelijk beschreven. Dat leidde ertoe dat een bekend neuroloog (Swaab) een boek kon schrijven met als titel "Wij zijn ons brein" en dat we die titel allemaal, in tegenstelling tot de mensen vroeger, direct begrijpen en beamen.

Voordat we met de volgende paragraaf beginnen, verdient het aanbeveling dat we ons het bovenstaande realiseren.

het bereik van het Hebreeuwse woord en zijn afleidingen

We volgen GB, Als eerste betekenis noemt hij

1. HOOFD , KOP, als lichaamsdeel van zowel mens als dier; enkele teksten:

Gen.3:15

“. . . dat (nageslacht van Eva) is aan't vermorzelen jou (de slang = waargedrocht) de kop”.

I Sam.17:54:(SV)

“En daarna nam David het hoofd des Philistijns en bracht het naar Jeruzalem”.

Lev.1:4 (SV):

“En hij (elke Israëliet die met een gave naar tabernakel of de tempel komt) zal zijne hand op het hoofd des brandoffers leggen . . . “.

Num.6:9 (SV):

“. . . dat hij het hoofd zijner Nazireeërschap zoude verontreinigd hebben, zoo zal hij op den dag zijner reiniging zijn hoofd beschermen.”.

Richt.5:30 (VB)

“. . . een moederschoot, twee moederschoten (per-hoofd) per-eerstdeel”.

Onder

2, BOVENSTE, HOOGSTE, OPPERHOOFD, AANVOERDER

noemt GB een hele reeks teksten, onder

a) die het woord combineren met werkwoorden over 'aanstellen' en '(be-)noemen'; enkele teksten:

Ex.18:25 (SV):

En Mozes . . . maakte ze tot hoofden van het volk”.

II Kon.25:18 (SV):

“Ook nam (gevangen) de overste der trawanten Seraja de Hoofdpriester en Zefanja den tweeden Priester . . . “.

Onder

b) noemt GB: 2 teksten waarin het woord de betekenis heeft van

HOOFDSTAD:

Jes.7:8 (SV):

“(Aldus zegt de HEERE) . . . maar Damascus zal het Hoofd van Syrië zijn en Rezin het hoofd van Damascus , , , “

c) BOVENSTE (PLEK), een tekst:

Deut.28:43,44 VB (SV)

“De inklamper (vreemdeling) die(is) in het naderlijf-jouwer (in jouw midden) is-aan't-opgaan boven jou opwaarts opwaarts; en-jij-bent-aan't-af dalen uitgerekt uitgerekt.

Hij hij-is-aan't-uitlenen-aan-jou en niet ben-jij-aan't-lenen aan hem;

hij hij-is-aan't-geschieden aan-de-KOP, en jij jij-bent-aan't-geschieden aan-staart” .

d) TOP

Top van een berg (Gen.8:5), kruin van een boom (Jes.17:6), de spits van een toren (Gen.11:4) , hoofdeinde van een bed (Gen.47:31), toppunt van vreugde (Ps.137:6), van welriekendheid (Hoogl.4:14).

Dan vervolgt GB onder

3, met een aantal teksten waarin het Hebreeuwse woord de betekenis heeft van HOOFDZAAK, SUMMUM, INBEGRIIP in Ps.119:160 en 139:17 lezen we over “de hoofdzaak (hoofdsom) van jouw inbreng (woord)”.

Onder

4. EERSTE, VOORSTE, BEGIN

volgen dan een aantal teksten, waarin we lezen over: BEGIN en einde (Pred.3:11), over het VOORSTE van een weg of straat etc. .

Onder

5. noemt GB een aantal teksten in het boek Richteren, waarin dit woord een LEGERAFDELING aanduidt, b.v.

Richt.7:16 (SV):

“En hij (Gideon) deelde de drie honderd man in drie HOPEN”/

Onder

6. volgen dan teksten waarin het Hebreeuwse woord de betekenis heeft van BEGIN van tijd, AANVANG, als voorbeeld een tekst:

Richt.7:19:

“Aan het BEGIN van de nachtwake”.

In al die teksten - en dat zijn er heel veel - staat en klinkt in de Hebreeuwse tekst RoASh (רֹאשׁ). Hoe bereiken we dat ‘effect’ in een Nederlandse vertaling? Dat is de opgave die wie concordant probeert te vertalen, zichzelf stelt. Die moet daar bovendien de afgeleide woorden bij betrekken. Pas wanneer daarvan het betekenisveld beschreven is, kan de beslissing over de concordante vertaling van het basiswoord RoASh (רֹאשׁ) genomen worden.

GB bespreekt daaraan voorafgaande het woord

RieAShóWN (רֵאשִׁוֹן).

en vermeldt één betekenis: ‘EERSTE’.

GB meent dat dit woord in twee teksten⁴ uit Jesaja absoluut gebruikt wordt.

Jes.44:6 (SV):

Ik ben de eerste en ik ben de laatste en behalve Mij is er geen god”

Maar de vertaling kan ook luiden (VB):

“Ik eerder en ik later afgezonderd-van-mij geen goden”.

Vrijwel dezelfde woorden staan in Jes.48:12. Wat bedoelt GB hier met ‘absoluut gebruik’? Dat kan te maken hebben met zijn keuze voor ‘eerste’, een soort superlatief; we komen er nog op terug. Overal elders vermeldt hij ‘relatief gebruik’ als bijvoegelijk naamwoord.

De eerste maand (VB: de eerdere nieuwmaand) o.a. in Ex.40:2 en 17;

Lev.23:5: in deze teksten gaat het over de Pesachmaand.

Onder de betekenis ‘vroegere’ vermeldt GB o.a. :

Gen.40:13: (SV) “. . . naar de vorige (VB: ‘eerdere’) wijze, toen gij nog schenker waart”,

Ex.4:8: (SV) “. . . noch naar de stem des eerste (VB: ‘eerdere’) teekens luisteren noch naar de stem des laatsten (VB: ‘latere’) teekens . . .”.

Ex.12:15: (SV) “. . . op de eerste dag”(VB: ‘een dag eerder’) zult gij het zuurdeeg wegdoen . . .”.

In andere teksten wordt gesproken over ‘vroegere’ dagen, profeten, koningen, gebeurtenissen, voorspellingen. Ook wordt het gebruikt voor ‘vroeger’ als tijdsaanduiding. Uit dit overzicht blijkt dat dit Hebreeuwse woord vooral EERDER aanduidt en slechts in enkele teksten als ‘eerst’ functioneert, waarbij het nog de vraag is of die vertaling de strekking van de desbetreffende tekst goed weergeeft. Ook in het Nederlands kunnen we

4 Hij noemt ook Jes.41:4, maar daar staat RoASh.

immers zeggen: “wat eerst bijzonder was, werd later gewoon”; in die zegswijze functioneert ‘eerst’ als ‘eerder’ Over het Nederlandse taalveld van deze woorden ‘eerder’ en ‘eerst’ geven we uitleg onder “het bereik van het Nederlandse woord”.

Nu volgen we GB met zijn verhandeling over het Hebreeuwse woord; RéAShieJT (רֵאשִׁיט).

Hij noemt als eerste betekenis:

1. AANVANG (Anfang), BEGIN en geeft als eerste voorbeeld natuurlijk Gen.1:1 met vermelding van de problematische status-constructusvorm, die weer het gevolg is van de Masoretische vocalisatie - we komen er nog op terug. De andere tekstvoorbeelden gaan over het ‘begin van’: het koningschap, de strijd, de macht, de zonde. Hier onder plaatst hij ook מְרֵאשִׁיט / MéRéShieJT = van begin af aan. In Job.8:7 en 42:12 vertaalt hij met ‘eerste periode’. Tenslotte citeert hij hieronder de o.a. in Spr.1:7 voorkomende bekende uitspraak: “De vrees voor God is het begin van wijsheid”.
2. „ERSTES ERZEUGNIS” - hoe dit Duits te vertalen? ‘Eerste resultaat van’? In de voorbeeldteksten gaat het over: ‘van mijn kracht’(Gen.49:3), ‘van mijn werking’(Spr.8:22).
3. EERSTE EN BESTE deel van: ‘inkomsten’(Spr.3:9,) van Israël (Jer.2:3), van het land (Deut.33:21)

Tenslotte noemt hij onder

4. EERSTELINGEN de vele teksten waarin sprake is van een afdracht naar de tabernakel of de tempel. Volgens GB gaat het daarbij meer om het ‘beste van’ dan om het ‘eerste van’ - wat betwijfeld kan worden. Als voorbeeldtekst: Lev.2:12 (SV):

“De offerande (VB: de lijfnadering) van de eerstelingen (maar er staat in het Hebreeuws geen meervoud; in de VB daarom: het eerstelingschap) zult gij offeren (VB ben jij aan’t-doen lijfnaderen)”.

Tenslotte bespreken we het weinig , maar wel in markante teksten, voorkomende afgeleide woord

MàR’AaeShóWT (מְרֵאשִׁיט), dat ‘hoofdeinde’ betekent b.v. in Gen.28:11. Maar de MeM locativum, waarmee het woord begint, kan ook opgevat worden als een verkorting van MiN (מִן) = vandaan van, vanaf,

Dit overzicht⁵ toont aan dat de nadruk in alle afgeleide woorden valt op ‘eerdere’ en ‘eerste’. De conclusies zijn de volgende:

- I. Aan wie concordant probeert te vertalen wordt duidelijk, dat het Nederlandse woord ‘hoofd’ niet bruikbaar is. Dit is een formeel vertaalmethodisch argument.
- II. In het Hebreeuws - en in de andere Semitische talen - wordt wat wij een ‘hoofd’ noemen (een woord dat geen betekenis heeft en eigenlijk een soort naam is, zoals hart, nieren, lever maar wel overdrachtelijk gebruikt kan worden) aangeduid met een begrip dat wel betekenis heeft en wel ‘eeder’ of ‘eerst’ en dat niet overdrachtelijk gebruikt wordt. In de semitische talen zijn er nog meer voorbeelden van lichaamsdelen die met een algemeen begrip

5. Andere bekende lexica zoals Köhler-Baumgartner (KB) en THAT verschillend nauwelijks van GB.

worden aangeduid: wat wij 'lever' noemen, heet in het Hebreeuws 'ge-zwaar-te', wat wij 'bloed' noemen, heet daar 'roods', wat wij 'neus' noemen, heet daar 'walger'. Dit is een inhoudelijk argument, waarom het Nederlandse 'hoofd' in een idiolecte vertaling van het Hebreeuws niet past. III. Wat voor het Nederlandse 'hoofd' geldt, geldt ook voor het Griekse kephalé.

IV. Het woord 'hoofd' komt dus niet voor in de Vertaalbijbel. Ook het begrip niet? Welk begrip 'hoofd' bedoelen we dan? Het hoofd als brein? Nee dat komt sowieso niet voor in deze oude teksten, omdat niemand toen weet had van zoiets als een 'brein'.

Maar wat doen we als we voor de vertaling van het Hebreeuwse stamwoord RoASh (ראש) en zijn afleidingen kiezen voor 'eerder' en 'eerst'? Daarom nu eerst een onderzoek naar

het bereik van de Nederlandse woorden 'eerder' en 'eerst'.

Beide woorden gaan terug op het woord 'eer', een bijwoord dat we tegen komen in een zegswijze zoals: "hoe eer hoe liever". Dat woordje 'eer' is dus eigenlijk op zichzelf een vergrotende trap van een verloren geraakte stellende trap, die in het Grieks van Homerus nog voorkomt als ηρι / èri = vroeg. We horen dit woord nog in 'eertijds' en kennen 'eer' ook nog als voegwoord: "Eer de haan kraait . . .". 'Eerder' is als nieuw gevormde vergrotende trap gangbaar geworden en 'eerst' is daarvan weer de overtreffende trap. Dat woordje 'eerst' hangt dus niet samen met het telwoord 'een'⁶. Deze woorden 'eer', 'eerder' en 'eerst' hebben oorspronkelijk met tijdstippen te maken, maar we kunnen ook spreken van een 'eerste keuze' in de zin van de beste of de eerste minister. En dan is er nog een reeks van Nederlandse woorden die met 'eerste' beginnen: o.a. eerstkomende, eerstvolgende, eerstgenoemde, eerstgeborene, dat kan bij 'eerder' niet; dat gaat over tijd in de zin van 'eerder verschijnend', 'eerder zichtbaar', ofwel 'vroeger'. We kennen in het Nederlands ook woorden als 'eersteling', 'allereerst' en 'vooreerst'. Het bereik van deze Nederlandse woorden komt grotendeels overeen met het bereik van de hiervoor besproken Hebreeuwse woorden in TaNaKh.

de vertaling van het Hebreeuwse woord RoASh en zijn afleidingen.

We vertalen

- * RoASh (ראש) met **eerste**, maar om te voorkomen dat het als rangtelwoord klinkt, verlengen we het tot 'eerstDEEL' vooral in teksten waar altijd 'hoofd' vertaald wordt, maar ook in andere teksten; en we verlengen het tot GROEPSeerste of eerstLID in andere teksten, maar overigens dus met 'eerste'.
- * RieAShóWN (ראשוֹן) met **eerder**;
- * RéAShieJT (ראשית) met **eersteling**, aanduiding van wat als eerste getoond kan worden aan werk of nageslacht etc., soms duidt het een collectief aan: 'eerstelingschap'. Maar het Nederlandse achtervoegsel 'schap' kan hier ook functioneren zoals in 'lidmaatschap' en 'ministerschap' etc.
- * RieASháH (ראשה): **eertijds**, alleen in Ez.36:11;

⁶ Maar het fungeert wel als rangtelwoord bij het telwoord 'een'. Van Dale vermeldt dit zelfs als eerste betekenis.

- * RoASháh (רֹאשָׁהּ) : **eerstdelig**, (van een steen) alleen Zach.4:7;
 * MàR'AaeShóWT (מִרְאָשׁוֹת) : iemands **eerstdelighed**, de plek van zijn hoofd o.a. in Gen.28:11 en I Sam.26:7,11,16.

gevolgen voor het taalgebruik

De woordstam RoASh (רֹאשׁ) en de daarvan afgeleide woorden komen dus heel veel voor in TaNaKh en op een manier die kenmerkend is voor het Hebreeuws en voor de meeste andere Semitische talen. Die karakteristiek kenmerkt ook het taalgebruik in de Vertaalbijbel en wel via de woorden 'eerder' en 'eerst'. Zo laat deze "ver-taling" het Hebreeuwse origineel zien en horen - en dat is het doel van deze methode. In het 'Nederlands' van de Vertaalbijbel ONTBREEKT daardoor het woord 'hoofd'- en niet alleen het woord, maar ook het begrip. Een modern mens vult het woord 'hoofd' onontkoombaar met wat hij te weten is gekomen over hersenen en brein. Die invulling is totaal afwezig in de tekst van TaNaKh en krijgt daarom ook geen woord in de Vertaalbijbel. Dat is voor de uitleg (de exegetische) nogal ingrijpend, zoals we nog zullen aantonen.

Ook het oud-Griekse (NTische) woord kephalè (κεφαλή) heeft die moderne inhoud niet. Daarom wordt in de Vertaalbijbel ook in het NT dit Griekse woord niet met 'hoofd' vertaald, maar ook met 'eerstdeel'. Zo bepaalt het Hebreeuws de betekenis en het gebruik van dit Griekse woord in het NT. In de LXX is dit Griekse woord overwegend de vertaling van het Hebreeuwse stamwoord, maar ook van drie andere Hebreeuwse woorden: wentelkop, schedel, en lichaamziel.

Dat bevestigt de hiervoor beschreven 'kleur' van het Hebreeuwse stamwoord. Toont de kleur van het Nederlandse woord 'hoofd' in de eerste plaats 'verticaliteit' en pas in de tweede plaats 'horizontaliteit', bij het woord 'eerstdeel' is die verhouding omgekeerd⁷.

In het vocabularium van de Vertaalbijbel komt het woord 'hoofd' dus niet voor! Wie zich in de omgangstaal en de literaire taal van dit specifieke aan het Hebreeuws van TaNaKh ontleende vocabularium bedient, ontdoet zich van het moderne begrip 'hoofd'. De bijbeltaal 'ont-hoofd' de maatschappij - onszelf, om zo te zeggen. In die bijbeltaal "zijn wij niet ons brein", maar zijn wij ons 'torso'.

Uit de oudheid zijn een paar gebeeldhouwde torso's bewaard gebleven. Het is niet zeker of dat het gevolg is van beschadiging of dat het de bedoeling van de beeldhouwer was. Zeker is dat er in de Renaissance opeens aandacht voor deze torso-vorm ontstond. Waarom? Het spoorde met de hernieuwde fascinatie voor de klassieke beeldhouwkunst, waarmee de renaissancekunstenaar de aandacht voor het menselijke lichaam deelde. In diezelfde periode veranderde echter de

⁷ In evolutionaire voorgeschiedenis van de huidige homo sapiens is die verandering van horizontaliteit naar verticaliteit in de functie van het hoofd duidelijk waarneembaar. Onze vroegste voorouders liepen nog net als de mensapen op handen en voeten met het hoofd VOORop en VOORaan om letterlijk 'het hoofd te bieden' aan alles wat op hen af komt. Na het rechtop staan, volgde het recht op GAAN met het hoofd boven.

medische kijk op het menselijk lichaam, om te beginnen op het menselijke hart drastisch! Betekent die gelijktijdigheid ook een dieperliggende samenhang? Voelden de allround genieën van de Renaissance de aanstaande verandering aan van (het weten en het beleven van) het menselijk lichaam en zette Michel Angelo daarom nog een keer dat lichaam in de figuur van een naakte David op de markt van Florence? Die trekt daar nog altijd veel bekijks van ontelbare toeristen . Ze zien daar geen torso, maar dat torso-deel trekt wel de aandacht. Het hoofd en de armen-en-handen en de benen-en-voeten zijn overigens niet minder uitdrukkingvol! Deze compleetheid zal de beeldhouwkunst en de schilderskunst maar een betrekkelijk korte tijd tonen. In de Barok wordt iedereen prachtig aangekleed, zowel de beelden van steen als de mensen van vlees en bloed - hun torso's zie je niet meer, maar hun hoofden, hun gezichten 'zeggen' alles. Is dat niet waarom Rembrandt ons nog zo aanspreekt? Zeker de Barok heeft naakten gebeeldhouwd en geschilderd - maar die drukken niet uit wat de renaissancekunstenaar uitdrukte - kijk maar weer naar Rembrandt . En de verandering gaat verder: alle nadruk komt op het hoofd en het gezicht en op de handen en de voeten te liggen. Daarom kon Picasso in het gebouw van de Verenigde Naties in New York een vallende Icarus schilderen ZONDER torso, alleen een hoofd, met armen-en-handen en voeten-en-benen! Daarom staat er in het centrum van de stad Rotterdam dat beeld van Zadkine: een mens zonder hart!.

Daarom gaat men in de bouw experimenteren met een 'buitenskelet' voor bouwvakkers/(Trouw 9-8-2021)!. Een 'kunstskelet', dat meer kan dan ons natuurlijk skelet. Kunst(-natige)-intelligentie is al een vertrouwd begrip. Straks hebben we ons berein ook niet meer nodig . . of?

Als 'brein-mens' komen we onszelf in de Hebreeuwse en de Griekse bijbelteksten niet tegen en daarom ook niet in de Vertaalbijbel. Daar wordt over mensen verteld die 'een eerstdeel' hebben. Zijn wij vandaag de dag (ook - toch) zulke mensen? Kunnen we ons in zulke mensen inleven?

gevolgen voor de geloofstaal en de theologie

Die worden vooral duidelijk in de uitleg van enkele even bekende als cruciale beschouwingen van Paulus in ICor.11 en Eph.5. Eerst ICor.11:3-16.

Het is van groot belang om deze passage als geheel te lezen en geen losse uitspraken apart uit te leggen en toe te passen. In vs 15 en 16 lijkt Paulus bovendien zijn eerder zo gedecideerd klinkende aanbevelingen c.q. voorschriften te relativeren.

In vs 3 zet Paulus in met wat op een duidelijke ONDERSCHIKKING lijkt van de man aan Christus als zijn hoofd, van de vrouw aan de man als haar hoofd en van Christus aan God als zijn hoofd. Alle uitleggers vullen het begrip

'hoofd' (Grieks kephalè) in als **het hebben van volstreekte zeggenschap**. HSchlier (in TWNT) - en met hem vele anderen - menen dat Paulus' gebruik van het woord 'hoofd' verwant is aan dat in veel Gnostische geschriften uit zijn tijd.

Om dit te begrijpen dient een kort exposé over de in de tijd van het Hellenisme zo populaire zogenaamde gnostische; denkbeelden te worden gegeven.⁸ Daarin is Plato's filosofie over de 'ídeeënleer' te herkennen. Basis is de opvatting dat er een wereld van ideeën bestaat, waarvan de werkelijkheid die wij kennen eigenlijk een afspiegeling is. Maar terwijl de ideeënwereld een onveranderlijke is, zijn er vele vergankelijke afspiegelingen van in de werkelijkheid⁹. In de gnostiek (= de ware kennis) gaat het om de ervaring van de ware idee via de afspiegeling daarvan: een mysterieuze kennis.

Paulus zou dit idee-'hoofd' bedoelen, dat superieur is aan het fysische ('natuurlijke', maar beter: het 'werkelijke') dus vergankelijke hoofd. Zo'n gedachtengang kon ervaren worden (werd ervaren) door aan te sluiten bij de toen gangbare en vanzelfsprekend geachte opvatting dat het hele lichaam d.w.z. alle lichaamsdelen (wat wij nu noemen) zelfstandig 'psychosomatisch' zijn: het hart (onze 'bloedpomp' dus!) als Geestelijk centrum, het bloed als Ziel, de nieren als ethisch kompas etc.

De beginperiode van de beroemde Griekse filosofie valt in de 5e en 4de eeuw v.Chr.. Dat is dezelfde periode als die waarin TaNaKh-teksten hun vaste vorm kregen. Het is ook de periode, waarin aan de ver taling daarvan in het Grieks (de "Septuaginta" -LXX) begonnen werd. Maar de omvorming van dit gedachtengoed in gnostische geestelijke bewegingen begon pas tussen 200 en 100 v.Chr. Deze gnostische denkbeelden hebben een enorme invloed gehad, ook op het dagelijks leven. Die invloed is nog te herkennen in de vanzelfsprekendheid waarmee wij woorden 'overdrachtelijk' gebruiken. Als wij met "de hand op het hart" iets verklaren, bedoelen we ons 'ídee-hart'¹⁰. 'Maar als

-
- .8 Het onderstaande is grotendeels ontleend aan secundaire bronnen. Een aparte plaats neemt daarbij het werk van Dr.Gilles Quispel in uit de tweede helft van de 20e eeuw.Een belangrijk gnostisch geschrift is het zogenaamde 'evangelie van Thomas'.
- .9 Hier is nog altijd de paragraaf die A.E.Loen over Plato schreef in zijn "Inleiding in de wijsbegeerte" informatief, juist ook om de 'echo' daarvan in de latere gnostiek te kunnen volgen.
- .10 In moderne stromingen als die van 'mindfulness' en 'holistische meditatie' wordt gesproken over het 'spirituele hart' dat rechts van het midden in de torso gelocaliseerd word, enwel achter het borstbeen, terwijl het materiele hart (de bloedpomp dus) enigszins links in het lichaam te vinden is. (hoe betwifelbaar dit op zichzelf ook moge zijn). Het werk van Deepak Chopra is daar een voorbeeld van. Onder de titel: "MEDITATIE OVER HET HART" roept hij ("LEVEN IN LIEFDE"blz.64,65) de lezer (de meditatie-leerling) op "zich bewust te zijn van zijn spirituele hartcentrum rechts achter het borstbeen (het lichamelijke hart ligt even links van het borstbeen)". . . "Probeer niet te luisteren naar uw hartslag . . . terwijl het uw bloed door uw lichaam pompt. Het hartcentrum dat u zoekt is een punt in uw

wij “het hoofd koel houden” kunnen we het belang daarvan wel in de hersenen localiseren. In het hoofd is de plaats van het bestuurscentrum, ja het IS dat - voor ons nu en heel vanzelfsprekend. Maar voor Paulus en de mensen van zijn tijd lag dat volledig anders.

Het is nog maar de vraag of bij Paulus (iets van) dit gnostische idee-hoofd voorkomt . Hij kan (minstens) net zo goed het Hebreeuwse ‘eerstdeel’ bedoeld hebben.

Wanneer in I Cor.11:3-16 consequent (concordant n.l. met TaNaKh) ‘eerstdeel’ vertaald en gelezen wordt, is er geen sprake van het “voor-het-zeggen” hebben. Wat een hart wil zeggen, kan de mond bevragen (want dat vermogen heeft nu juist de mond!) - en de mond hoort bij het eerstdeel. En als de mond het hoogste woord heeft, kan het hart die tot de orde roepen. Het ‘naar buiten treden’ is de taak van en voorbehouden aan dit ‘eerstdeel’¹¹. Dat ‘eerstdeel’ acteert eigenlijk ook ‘buiten’, nl. buiten het eigenlijke sooma (zielelichaam) = Hebreeuws vlees-en-roods(bloed)’. Via het ‘eerstdeel’ komt ook heel veel in het sooma binnen - o.a. de RuWáCh, de beluchting (de ‘Geest die-leven doet’)! Het eerstdeel is sterk en daardoor ook zwaar, maar zwaar **voelt** het eerstdeel niet voor het sooma wel sterk; met die kracht kan het openingen maken en klappen opvangen: vooropgaan.

De tweede passage die hier met het oog op de theologische gevolgen van

bewustzijn, waar gevoelens binnenkomen. . . . Laat de adem ontspannen komen en gaan en vraag uw hart om tot u te spreken. . . . u leert te luisteren naar de spirituele betekenis (van wat u gewaar wordt) zonder een oordeel te vellen . . . Zeg tegen u zelf, dat die gewaarwordingen nu uit u wegstromen . . . zo moeiteloos en rustig mogelijk. . . . (Als u blijvend last krijgt van pijn in de borst, . . . , moet u natuurlijk uw arts raadplegen)”. Dit proces wordt door Chopra , meditatie’ genoemd en dat gaat volgens hem samen met ‘zuivering’ en ‘aandacht’. Zulke gedachtengangen herinneren aan die van de oude gnostici. Hun leer, waarvoor zij zich ook beroepen op uitspraken van Jezus, is een leer van zelfverlossing door bijzondere kennis (gnosis). Het gebruik van het woord ‘hart’ zorgt steeds voor een associatie met het organische hart, de bloedpomp, maar brengt tegelijk een scheiding, zo geen kloof aan tussen dit pompende hart en het spiritueele hart. In deze gedachtengangen krijgt het hoofd een minder centrale en zeker minder sturende rol toebedeeld, juist omdat het ‘brein’is, cerebraal werkt, en in hoge mate zowel oriëntatieloos als emotieloos zou zijn. M.a.w.het hoofd bevat een superchip, het wordt steeds meer wat wij zelf kunnen ontwerpen en samenstellen met chips (de lunistmatige intelligentie). In de alternatieve psychisch-holistische gedachtengangen wordt de aandacht (AANDACHT) verlegd va het hoofd naar . . . ons torso!. Maar die aandacht komt niet uit bij het organische hart, de bloedpomp. Voor de vroegere gnostiek begint alles nu juist in dit organische hart! We hebben vanaf ongeveer 1600 in Europa afscheid genomen van het oude hart en hebben nu twee van elkaar gescheiden en te scheiden harten. Dat proces voltrekt zich nu ook t.a.het hoofd: we nemen afscheid van ons brein: we maken het zelf. Misschien herontdekken we het hoofd nog als ‘eerstdeel’! Wie de oude Hebreeuwse (en Griekse) teksten wil verstaan, dient zich te realiseren in welke wereld wij nu leven. Kennis over ons nu begint o.i. daarom met methodisch zoeken naar een concordante en idiolecte weergave (ver-nederlandsing), zoals we hier proberen aan te tonen - met excuus voor de lengte van deze voetnoot.

¹¹ Zie de weergave van deze passage in De Vertaalbijbel met de daar gegeven voetnoten. Zie daar ook over haardrachtvoorschriften van Paulus. Dat thema laten we hier onbesproken. Maar ook die passage ‘verkleurt’, wanneer geen ‘hoofd’, maar ‘eerstdeel’ gelezen wordt; want dan gaat het Paulus om de BUITENKANT, waarop anderen reageren.

onze vertaalbeslissing besproken moet worden is Eph,5:23 - 31. Wat daar uitvoerig door Paulus wordt uiteengezet, kondigt hij al kort aan in Eph.1:22.

We gaan de mainstream aan Nederlandse vertalingen na.

SV: *(20 . . . als Hij Hem uit de dooden heeft opgewekt en heeft gezet tot zijn rechter in den hemel;21 verre boven alle overheid . . . niet alleen in deze wereld maar ook in de toekomst) en heeft alledingen zijner voeten onderworpen en heeft hem der gemeente gegeven tot een hoofd boven alle dingen, welke zijn lichaam is en de vervulling desgenen die alles in allen vervult.*

NBG'51 wijkt daar nauwelijks van af. De NBV evenmin.

De NB luidt aldus: . . . *alles heeft hij gelegd onder zijn voeten en hem heeft hij als hoofd gegeven aan heel de kerk.* In deze vertaling staat 'heel de kerk' en niet ' . . . over alles voor de kerk'. Zo staat het ook in

De Vertaalbijbel, maar daar staat 'eerstdeel' i.p.v. 'hoofd'. Hoe moeilijk is het voor een 21e eeuwse om bij 'hoofd' NIET te denken aan 'brein', 'hersenen', waar het hele menselijk weten en kunnen vandaan komt, aan intelligentie dus. En toch moeten we dit 'weten' (een superieur weten voor ons besef) buiten het Griekse (en buiten het Hebreeuwse) woord houden dat altijd met 'hoofd' wordt vertaald en dus buiten deze teksten van Paulus houden. En als we het buiten deze teksten moeten (zien te) houden, moet het ook buiten de leer van de kerk blijven, buiten de theologie. Het gaat in deze teksten niet over Jezus Christus als het brein van een fijn vertakt zenuwstelsel, Hij is (gegeven!) als eerstdeel (eerste-deel) aan zijn Zielelichaam (sooma!) n.l. geheel de kerk (= 'geroepenschap'). Eerstdeel en zielelichaam zijn van elkaar afhankelijk in liefde. Het ziele-lichaam draagt (is ondergezet aan) het eerstdeel en het eerstdeel baant de weg voor en legt die weg uit aan het zielelichaam.

Nu we ons zo hebben laten gezeggen door Eph.1:22 kunnen we horen wat Paulus schrijft in

Eph.5:23-33.

Ook daar wordt Christus het eerstdeel (en dus niet het 'hoofd'!) van de geroepenschap (gemeente) genoemd. Hij bevrijdt (en niet zoals SV en NBG nog vertalen: 'houdt in stand') zijn zielelichaam, d.w.z. geeft het vrijheid! Want zonder dit eerstdeel, dat het zielelichaam toegankelijk maakt voor wat er buiten aan de hand is en waardoor het zielelichaam zijn overwegingen (van het hart!) buiten kan realiseren, is het opgesloten. Zo gelezen ontwaren we ook hier de wederzijdse afhankelijkheid, ofwel het partnerschap. Het is dezelfde verhouding die ook in het begrip 'machtiger' (= wie machtigt) besloten ligt, dat uitdrukt wat zowel het Hebreeuwse AaeDoNáj als het Griekse kurios (beide woorden worden meestal met 'HEER'vertaald) uitdrukt. Die verhouding kenmerkt de hele TaNaKh. Zo sluiten vs 25-33 precies aan bij vs 23 en 24.

Zowel het Hebreeuwse RoASh (רֹאשׁ) als het Griekse kephalè (κεφαλή) passen in een gelijkwaardige omgangspraktijk en dienen dus met 'eerstdeel' vertaald te worden. Wat TaNaKh betreft maakt de toepassing van concordantie deze vertaalbeslissing onontkoombaar - gelukkig! Bij de vertaling van de Goednieuwsboodschap (het NT) is het raadzaam de

Hebreeuwse TaNaKh te laten doorklinken en die keuze maken we hier dan ook. Wie hier in deze teksten van Paulus invloed van de populaire religieus filosofische stroming van de Gnostiek meent te onderkennen, raakt al snel verg weg van TaNaKh, waarvan de boodschap lichamelijke en ethiek op-waardeert i.p.v. onderwaardeert.

augustus 2021
Amersfoort
Bert van Kooij.